

כתובת בני־חזיר

מאת נ. אבינר

הכתובת העברית, הנקראת על שם תכנה: כתובת בני־חזיר, נמצאת בחזית מערת הקברים בנחל קדרון, הנודעת בשם: בית החפשית, והנקראת עתה בפי כל: מערת בני־חזיר. היא חקוקה על הארכיטראבה בשטח שבין שני עמודי־התווך. כתובת זו עוררה עניין רב בהיותה אחת הכתובות המונומנטליות הארוכות והנדירות מן התקופה של סוף ימי הבית השני. רבים עמלו בה, אך רק מעטים בדקוה במקום, ולרוב עבר אותו העתק של הכתובת מחוקר אחד למשנהו. על־כן יכול היה לקרות שיחזרו כולם על אותן הטעויות עצמן, אשר מצעו עד־כה פתרון משיביע רצון של המקומות הסתומים בכתובת. אחרי בדיקה חדשה ומדוייקת במקום, הכינתי פכסימילה נאמן, ועתה אפשר לקבוע סופית מה ברור בכתובת זו ומה נשאר פרובלימתי. מכל מקום מתברר כי הנוסח המקובל לקני בחסר וביתר כאחד.

אולי נקדים כמה פרטים טכניים. אורך הכתובת 109 ס"מ, גבהה המכסימאלית 19 ס"מ, מחציתה השמאלית נשתמרה יפה, אך הימנית ניזוקה בהרבה וסבלה משיני הזמן. כל קשיי הקריאה נתגלו בחלק זה של הכתובת, שהוא החלק החשוב בה לפי תכנון האותיות היו משוחות בצבע אדום ושרידי עודם ניכרים עד־עתה. די־סוסי גילה את הכתובת בשנת 1854, אך קשיים טכניים מנעוהו מלקרוא אותה או להעתיקה (1). רק בשנת 1864 פורסמה הכתובת לראשונה בשני כתבי־עת שונים, בלתי־תלויים זה בזה. יעקב ספיר, הנוסע הנודע איש ירושלים, היה הראשון שהעתיק את הכתובת ופרסמה בכתב־העת העברי — הלבנון. לפנינו מקרה נדיר, שבו טפל יהודי לפני 80 שנה בתגלית ארכיאולוגית חדשה, ויהיה זה אולי מן העניין להביא קטעים מתיאורו את התגלית (2):

ראה נא זה חדש מצאתי דבר יקר עתיק יומין בסביבי עיה"ק ירושלים אשר תרי הארץ לאלפים ורבות מימים ימימה עברו עליו ולא ראו או לא מצאו חזון להביו... והנה ידעתי שעל המשקוף אשר בינות העמודים שכולם נחצבים כאחת, נראה דמות פתוחי אותיות עתיקות (אשר לא כן נראה בשאר שרידי קדמוניות בכל אה"ק) אבל איש לא ידע לקרותם ולבא עד תכונתם, כי שן הזמן הכביר אכלה תואר האותיות. וגם כי קשה מאד להגיע עד המשקוף כי קרקע העמודים גבוה מהגיא יותר מחמשה קומת איש והעמודים למעלה קומה וחצי, ומי ישום נפשו בכפו להגיע עד הראש לדעת את הרשום בחרט ישן נושן — עד שנתעוררתי יעקב יגעתי ספיר ובעזתי זכיתי ומצאתי פשר דבר...

את מצב הכתובת הוא מתאר בספרו: אבן ספיר, ושם הוא מביא קריאה מלאה יותר (3):

(1) S. De Saulcy, *Narrative of a Journey round the Dead Sea II*, 1854, ר' 1

(2) ר' הלבנון שנה ב' (תרכ"ה — 1864), גליונות י"א"ב.

(3) ר' יעקב ספיר, אבן ספיר, 1876 ב', עע' ט"ר ט"ו.

"...ואחרי העמל והיגיעה לעלות אל המשקוף דרך הסולמות ולנקות ולטהר מלואת העפר והאבק הנדבק שם ימים רבים ואשר שן הזמן הכביר אכלה רוב תואר האותיות ומהן אשר עבר עליהן זרמי מים שנות מאות ואבנים שחקו מים היורדים מההר למעלה ומהמערב, עד שלא נשאר גם רשומן נכר, ואחרי כל הטורח הזה הוצאתי (ע"י אמצעים שונים) ברור בעליל אלה המלות... :

נ.ק.. וה..ר לאלעזר חניה יעזור יהודה שמעון יוחנן
 ..פס.. 9.. ואלעזר בני חניה
 הכהנים מבני חזיר

יש לשים לב כיצד פעננה את שורה ג' בשלמותה, ואף זאת עוד נחזור בהמשך הדברים.

די ווגיוואה (1864) דן בכתובת פעמים אחדות. העתקו שפרסם בספרו Le Temple de Jerusalem זכה להיות בסיס למחקריהם של מרבית החוקרים שאחריו (4):

זה קבר וה..ר לאלעזר חניה יעזור יהודה שמעון יוחנן
 בני יסף בן...כ...טף ואלעזר בני חניה
 ...ם בני חזיר

בשורה ג' הוא מפריד את המי"ם מן המלה מבני, ומציע כהשערה בלבד: ביתם בני חזיר.

א. מרקס (1869) (5) רואה בציורו של די ווגיוואה בשורה א' צורת שי"ן ברורה, משלים וקורא: "זה קבר והנפ(ש) דל אלעזר וגו'". הקריאה: והנפש מתקבלת על הדעת, אך היא נתקלת בקושי הסברת ההמשך: דל אלעזר. צורה ארמית קשה, שמכל מקום אין לה מקום בכתובת העברית הזאת. יתר השנויים וההצעות שמרקס מציעם, אינם מתקבלים כלל על הדעת והם מופרחים מיסודם.

א. מ. לונץ (1882) ממזג את שלושת הגרסאות הקודמות ומביא נוסח מתוקן (6):

זה קבר והנפש (?) דל (?) אלעזר חניה יעזור יהודה שמעון יוחנן
 בני יוסף בן עזר... ואלעזר בני חניה
 ... מבני חזיר

דל אלעזר נשאר ללא פתרון. השם עזר בשורה ב', אשר אותו מזכיר גם די ווגיוואה באחת מהצעותיו, לא ייתכן, כפי שאפשר להיווכח בציור הכתובת. לאחר שלוש האותיות האלה עדיין נותרת אות אחת שאינה מתחברת אף המלה שלאחריה, חוולסון (1882) מציע פתרון חדש לקטע הקשה שבשורה א'. קריאתו נתקבלה על דעת הכול, והוא הנוסח המוסכם עד היום הזה, לפרקים בשנויים קלים בלבד (7):

M. de Vogüé, *Revue archéologique*, nouvelle série t. IX (1864), pp. 200 r (4 sqq., pl. VII; idem, *ibid.* XI, pp. 319 sqq.; idem, *Le temple de Jérusalem*, 1864, De Saulcy, *Rev. arch.* XI, pp. 137 sqq, גם ור' pp. 45; 130; pl. XXXVII
 •A. Merx, *Archiv für wissenschaftl. Erforschung des A. T.* I, S. 360 ff. r (5
 6) אברהם משה לונץ, ירושלים שנה א' (תרמ"ב 1882), ע' 88, הערה 70.
 D. Chwolson, *Corpus Inscriptionum Hebraicarum*. 1882, p. 48; pl. XLIII r (7
 2; R. Dussaud, *Les monuments palestiniens et judaïques*, 1912, p. 54; R. S. Driver,

זה (ה)קבר והמשכ(ב) לאלעזר חניה יעזר יהודה שמעון יוחנן
בני יוסה בן... ב (וליוספ ואלעזר בני חניה
... מבני חזיר

והמשכב — האות שנראתה לאחרים כרי"ש או דל"ת הופכת לבי"ת. הקריאה: משכב
קשה מכמה בחינות. בין האות הנחשבת למי"ם ובין השי"ן, הנראית ברורה למדי,
נשאר באופן כזה רווח גדול ללא אות (ר' ציור א'). לעומת זאת בין שי"ן
לבי"ת, שביניהן המקום חלק ואין כל אות בנמצא, קורא חולסון כ"ף. ועוד — קבר
ומשכב הן מלים נרדפות לאותה הוראה (8) ולשם מה הכפילות?
לאלעזר — צורת היחס שא"יו (דטיווס) בהוראת הקניין אינה נראית במשפט זה
בגלל ה"א הידיעה שלפני הנושא.

ח קריאה החדשה והמתוקנת:

זה קבר והנפש של אלעזר חניה יעזר יהודה שמעון יוחנן
בני יוספ בן עובד יוספ ואלעזר בני חניה
כהנים מבני חזיר

שורה א': זה קבר — צדק חולסון שיש לקרוא: זה (ה)קבר. ה"א הידיעה הובלעה
בגלל ה"א שלפניה (הפלוגראפיה).

והנפש — פרט לקו התחתון של הפ"א נראות כל האותיות. על הוראת המלה
ראה להלן. של אלעזר — באות הראשונה טמונה סיבת הכשלונות בקריאת השורה
הראשונה. היא נראית בכל העתק ובכל תצלום כאות הדומה לאותיות דל"ת, רי"ש או-
בתוספת קו למטה — גם בי"ת. בתוצאת הדבר קראו אחדים: דל אלעזר, ובנוסף האחרון
המקובל צרפו את הבי"ת המשוערת למלה שלפני-כן וקראו: והמשכב לאלעזר.
בדיקה קפדנית במקום העלתה שאות זו הנראית במבט ראשון ברורה כל-כך,
איננה כלל אות חקוקה. טעות זו מקורה בפגם באבן שחתיכה ממנה (ולא צורת זווית),
נתקלפה ונותקה. לעומת-זאת נראה שהקו העליון של הדל"ת או הבי"ת המדומה וכן
גם הקו הניצב בקצהו, הנם חלק מהאות שי"ן (ר' ציור א'). מלת היחס של מעבירה
את הקשיים שבהם התלבטו בקריאת השורה הראשונה.

הנוסחה: זה קבר והנפש של... היא במתכונת המבנה הארמי: הדא קבורתא ד...
לעומת הנוסח על המצבות העבריות מן המאה ה' לספנה"נ: הקבר הזה של...⁹.
הרמיזה על הקבר והנפש מעוררת שא"ה מעניינת אחרת. כידוע למושג נפש
שלוש משמעויות: נפש הגפטר, כל' נשמת המת¹⁰, ציון על קבר¹¹, או הקבר גופו

Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel, p. XXI: S. Klein. *Jued.-palaest.*

122. ע' א', א' 122; *Corpus Inscriptionum*, 1920, S. 14 ff.

(8) ר' הכתובת שעל מערת קברים בקרבת קברי הסנהדרין בירושלים: המשכב הזה של

ח...; וכן בכתובת על מצבות מאחרות — D. Chwolson, *ibid.*, no. 9, 23-41.

(9) ר' ספר הישוב א', א', ע' 80 (מצבה עברית מיפו). ר' גם הכתובת הנזכרת בהערה הקודמת.

אם אפשר לסמוך על הקריאה.

(10) תתניח נפש דשאלו... — ר' קדם א', ע' 84.

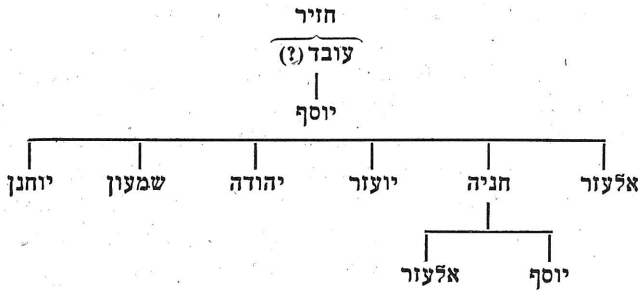
(11) מותר המת, בונין לו נפש על קברו — ר' שקלים ב', מ"ה; נבטית: דא מקברתא ותרתני נפשתא

די עלה מנה — ר' G. A. Cooke, *North-Semitic Inscriptions*, p. 214.

(מבסוליאון)¹²). נשאלת השאלה, האם הכתובת שלנו באה ללמדנו שמערת הקברים הזאת היא קבר ונפש כאחד, או כוונת הכתוב שהמערה בה הוטמנו המתים היא הקבר, והכנוי נפש מוסב על בניין אחר? כידוע נחשב קבר זכריה הסמוך לציון של מערת בני-חזיר. אך מן הנמנע לענות על שאלה זו בלי להיגרר אחר דיון בבעיותיהן הארכיטקטוניות של המצבות האלה. ודבר זה הוא מחוץ למסגרת המאמר הזה.

שורה ב': השמות שהיו בגדר ספק נתבררו עתה סופית, פרט לשם עובד אשר ביחס לאות השלישית שבו יכולים עוד להתעורר אי-אלה ספקות. ניכרים היטב עקבות הבי"ת, אך ייתכן שהקו התחתון הוא פרי התזת שביב אבן, כי-אז אפשר לקרוא גם דל"ת. לדעתי יש לקרוא: עובד, שם בלתי שכיח במקצת, אולי קיצור מעובדיה, אך ייתכן גם: עווד.

שורה ג': בפענוח השורה הזאת יש לחזור אל קריאתו של הנוסע הירושלמי יעקב ספיר. יש לתמוה על-כך שהקריאה היא דהוה רוב החוקרים בלי שתוצע אחרת תחתיה. אמנם, פגומים פני האבן בשטח המלה כהנים במידה רבה, אך האותיות יום נשתמרו בשלמותן. מן האות השנייה נשאר הקו המאוזן העליון ומן האות הראשונה נראה הגבול של הקו העליון בשפוע וכן גם למטה (ר' ציור א'). לפי שרידים אלה ולפי מצב פני-האבן במקום זה מן הנמנע הוא להשלים כל השלמה שאינה: כה... ויש לקרוא: כהנים חזיר. אכן זו השלמה נאותה ביותר לסיום הכתובת והיא מבוססת עתה כל-צרכה. לפי זאת תהיה שלשלת היוחסים של בני המשפחה, שנקברו במערה זו, כלהלן:

כזכור עדיין נזכרים בני חזיר במקרא כמשמרת הי"ז של כהני בית המקדש¹³. די' וגי'ואה מייחס את מערת בני-חזיר למשפחת בייתוס, בנסותו לזהות את השמות אלעזר, יועזר ושמעון עם שמות שלושת האחים בני בייתוס, שהיו כהנים גדולים בימי הורדוס¹⁴. אולם לא בלבד שאין כל הוכחות לכך שבית בייתוס היה נמנה עם משמר חזיר, אלא שהאחים הנזכרים בכתובת היו בני יוסף ולא — כפי שניסו לתקן¹⁵ — בני בייתוס¹⁶.

12 ר' ב. מיזלר, בית שערים א', ע' 116.

13 ר' נחמ' י', כ"א; דהיא כ"ד, ט"ו.

14 יוסף בן מתתיהו, קדמ' ט"ו, ט', ג'; י"ט, ו', ב'.

15 ר' S. Klein, *Jued.-palaest. Corpus Inscriptionum*, S. 15

16 על נסיון אחר לזהות את קבר בית בייתוס ר' סוקניק, קובץ החברה העברית לחקירת

והקפלו חשבא אל אל עור
ש ווסנכן עור לוי סנואל עור
כהם נש חור

והקפלו חשבא אל אל עור חטח אעור יחורח אפעון וחמו
ש ווסנכן עור לוי סנואל עור שחטח
כהם נש חור